

Strukturer är spelregler - hur kan vi förändra dem?

Vienta

2005

Artikel publicerad i tidningen Brand #2 2005

Strukturer är något som till stor del formar vårt beteende och vår politiska och dagliga situation, men vi är inte slavar under dessa. Dagens strukturer är ofta ojämlika i sin karaktär, och den här artikeln handlar därför om ett sätt - bland flera - att förändra dessa på.

Strukturen

Att beskriva vad strukturer är, är lite svårt eftersom de är svåra att ta på. Det går att likna strukturer vid spelregler. Strukturer är för samhällen vad spelregler är för till exempel schack. Vissa drag är tillåtna, andra inte. Strukturer reglerar alltså vårt beteende, men de är inte lagar - varken samhälleliga eller naturvetenskapliga. Det finns ingen aktör som har stiftat en struktur, och till skillnad från naturlagarna är det fullt möjligt (om än svårt ibland) att bryta mot en struktur.

Strukturer är alltså spelregler. Men låt säga att jag förändrar till exempel schackreglerna, då blir frågan om det fortfarande är schack jag spelar. Jag skulle vilja säga att det beror på graden av förändring, översatt till samhället betyder detta att om vi förändrar en struktur, till exempel den ekonomiska, så är frågan om vi fortfarande lever i ett kapitalistiskt samhälle. Genom att förändra strukturer förändrar vi alltså samhället, och det är därför vi ska bry oss om strukturerna.

Handlingsutrymme?

Det finns tre olika sätt att besvara frågan om vilket handlingsutrymme som aktörerna har i förhållande till strukturer, nämligen aktörscentrerade-, strukturdeterministiska- och dialektiska perspektiv. Av dessa tre är det sista perspektivet det som jag tror är mest användbart.

Aktörscentrerade perspektiv menar i sina extrema varianter att det inte finns några strukturer överhuvudtaget och att aktörer därför är fullt fria. Problemet med det här perspektivet är att det blir blint för strukturellt baserad ojämlikhet som till exempel diskriminering utifrån kön, klass, etnicitet/hudfärg, sexuell läggning, ålder, handikapp, religiös eller politisk övertygelse etc. En individ som inte lyckas med det den tar sig för, till exempel söker jobb, har alltså enbart sig själv att skylla om den inte får jobbet.

Det andra perspektivet, strukturdeterminism, är aktörcentrismens raka motsats. Här är strukturerna allt. Problemet med detta är att individen inte har något som helst handlingsutrymme gentemot strukturen - och då uppstår ett slags likgiltighetsproblem, nämligen frågan om varför vi ska anstränga oss med politiskt arbete när vi ändå inte kan förändra eller ens påverka en struktur. Gamle Marx, som var strukturdeterminist, menade att samhällslagarna arbetade i en frigörande riktning, alltså att frigörelsen kom när tiden var mogen. Så, det är bara att slå sig ner och vänta. Eller överge strukturdeterminismen eftersom ett, det inte finns några samhällslagar och två, vi har ett visst mått av handlingsutrymme, även om detta nu inte är totalt.

Det tredje perspektivet är en mellanväg mellan de båda ovanstående. En del kallar det en dialektisk approach, andra en metamorfosisk sådan. Oavsett namn, så går det i alla fall ut på att aktörer och strukturer påverkar varandra, alltså att strukturerna visserligen reglerar oss men att vi samtidigt kan förändra dem. Och det är ju klart, någonstans uppstår ju frågan var strukturer egentligen kommer ifrån, och eftersom de knappast uppstod av sig själva utan formas ur människors beteende mot varandra under en lång tid, så är det också vi människor som sitter inne på förmågan att förändra dem.

Förändring

Frågan blir då, och det som gör det här intressant för oss anarkister, på vilket sätt kan man förändra en struktur? Låt oss börja med att vända på frågan, nämligen varför består ojämlika strukturer? Genom att veta vad som upprätthåller något och angripa detta är det väldigt mycket enklare att förändra det. Tänk bara på en bro. Om man vill förändra (eller radera) en bro, så är det inte vägbanan som är det intressanta utan givetvis bropelarna. Alltså: vad är det som bär upp strukturerna?

Svaret varierar så klart beroende på vilken struktur det är vi tittar på, men i regel kan det sägas att en struktur upprätthålls genom två sorters makt, det vill säga materiell och idémässig. Den materiella makten är lätt att se; inom kapitalismen märker man det tydligast i inkomstskillnaderna (vilket i det här fallet för övrigt samspejar med andra otrevliga strukturer som patriarkatet, rasismen etc). De klassiska strategierna för strukturförändring har också i första hand fokuserat på det materiella, det vill säga reformism (att byta plats på pjäserna i spelet) eller revolution (att spränga schackspelet i luften och bygga upp något nytt).

Problemet med det ensidiga fokuset är givetvis att du missar idémakten, och jag menar att vi måste fokusera på båda. För, även om vi får rätsida på de värsta inkomstskillnaderna, har vi inte kommit till rätta med föreställningen om att det är rättvist att somliga måste sälja sin tid, kraft och kreativitet för att få pengar till mat, hyra, kläder och liknande. Inte heller, om vi vänder oss till patriarkatet med samma exempel, fått någon ordning på föreställningen om att det är rättvist att männen (som grupp) "bara" behöver arbeta på jobbet, medan kvinnorna (som grupp) också ska arbeta hemma, dessutom utan lön.

Feminismen/-erna har i regel varit duktig på att belysa idémakten, vilket också kan förklara varför just ovan beskrivna situation faktiskt har kommit upp till debatt på sistone, även om mycket återstår att göra. Vi bör alltså angripa de myter, föreställningar och idéer som strukturer bygger på.

Om vi verkligen vill förändra (eller radera) något räcker det alltså inte med att säga att vi kräver samma materiella standard, alltså en formell jämlikhet, utan också att gå till botten med de idéer som säger att denna ojämlikhet är rättvis. Vi måste börja undergräva det som ger strukturerna legitimitet, för utan legitimitet är det ingen som tror på, eller ens bryr sig om spelreglerna. Och då spelar vi inte dagens schack, utan en annan form.

Det Anarkistiska Biblioteket



Vienta
Strukturer är spelregler - hur kan vi förändra dem?
2005

Tidningen Brand #2 2005

sv.anarchistlibraries.net